

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 14/1 2025 s. 49-70, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

**TÜRK EDEBİYATI NUMUNELERİ (1926) KİTABINDA KULLANILAN DÎVÂNU
LUGÂTİ'T-TÜRK METİNLERİNİN ANALİZİ**

Ferhat KAYACAN*

Geliş Tarihi: 4 Aralık 2024

Kabul Tarihi: 1 Mart 2025

Öz

Türk dünyasının önemli kültür varlıklarından olan *Dîvânu Lugâti't-Türk*'ün Türk dili ve edebiyatı eğitiminde kullanımını önemseyen bu nitel araştırma tekil tarama modeliyle desenlenmiştir. Araştırmada belgesel tarama yöntemiyle birincil kaynaklardan veri toplanmıştır. *Dîvânu Lugâti't-Türk* metinlerinin ders kitaplarındaki ilk kullanımını *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) isimli kitaptadır. Bu kitapta kullanılan on iki şiir ve sekiz sav bu araştırmanın çalışma alanını oluşturmaktadır. Çalışma alanında kullanılan metinler Türk alfabesine çevrilmiş ve bu metinlerin, Besim Atalay'ın hazırladığı *Dîvânu Lugâti't-Türk Tercümesi* ismiyle üç cilt olarak yayımlanan eserlerdeki kullanımları tespit edilmiştir. Elde edilen bu veriler içerik analizi yöntemiyle incelenmiş, metinler arasındaki yazım ve Türkiye Türkçesine aktarılışlarındaki benzerlik veya farklılıklar belirlenmiştir. *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) isimli kitapta yazımda bazı hareketlerin kullanılmadığı; Atalay'ın metinleri açıkladığı, savların kullanımına yönelik bilgiler verdiği tespit edilmiştir. Araştırma verilerinden *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında kullanılan *Dîvânu Lugâti't-Türk* metinlerinin yazımının ve Türkiye Türkçesine aktarılışının tutarlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Türk dili ve edebiyatı eğitiminin tarihî gelişimini ilgilendiren araştırma verilerinin bu alana katkısı olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Dîvânu Lugâti't-Türk, ders kitapları, Türk dili ve edebiyatı eğitimi.

**ANALYSIS OF DIVANU LUGATI'T-TURK TEXTS USED IN TURK
EDEBİYATI NUMUNELERİ (1926)**

Abstract

This qualitative research, which cares about the use of *Dîvânu Lugâti't-Türk*, one of the important cultural assets of the Turkish world, in Turkish language and literature education, was designed with a single survey model. In the research, data were collected from primary sources by documentary scanning method. The first use of *Dîvânu Lugâti't-Türk* texts in textbooks is in the book titled *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926). Twelve poems and eight arguments used in this book constitute the study area of this research. The texts used in the study area were translated into Turkish alphabet and the usage of these texts in the works prepared by Besim Atalay and published in three volumes under the title *Dîvânu Lugâti't-Türk Tercümesi* were determined. The data obtained were analysed by content analysis method and the similarities and differences between the texts in their spelling and translation into Turkey

* Dr.; ferhatkayacan@yandex.com

Turkish were determined. In the book titled *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926), it was determined that some gestures were not used in spelling; Atalay explained the translations and gave information on the use of arguments. From the research data, it was concluded that the texts and translations of *Dîvânu Lugâti't-Türk* used in the book titled *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) were consistent. It is thought that the research data concerning the historical development of Turkish language and literature education will contribute to this field.

Keywords: Dîvânu Lugâti't-Türk, textbooks, Turkish language and literature education.

1. Giriş

Türk dili ve kültürünün önemli eserlerinden biri olan, Kâşgarlı Mahmud tarafından yazılan *Dîvânu Lugâti't-Türk* isimli eserin, İslamiyet öncesi ürünleri de içermesi bakımından önemi yadsınamaz. Şam'da 1266'da yazılan ve günümüze kalan tek nüshası İstanbul Millet Kütüphanesindedir. Bu nüsha Ali Emîrî Efendi tarafından 1914'te satın alınmış, böylelikle eserin yok olması engellenmiş ve Türk Dünyası'nın kültür varlığına kazandırılmıştır.

Ziya Gökalp'in ısrarı ve Talat Paşa'nın desteği ile Kilisli Muallim Rifat Bey eseri 1915'te istinsah etmiştir. Bu çalışma İstanbul Arkeoloji Müzesinin El Yazmalar bölümünde 1355 numarada kayıtlıdır. Rifat Bey eserin ilk matbu nüshasını üç cilt olarak hazırlamış, bu nüshaların ilk iki cildi Rumi 1333¹ yılında, üçüncü cildi de Rumi 1335² yılında Matbaa-i Âmire tarafından yayımlanmıştır. Bu yayınlarla *Dîvânu Lugâti't-Türk* bilim dünyasına tanıtılmış ve kitapla ilgili bilimsel çalışmalar başlamıştır.

Dîvânu Lugâti't-Türk'ün Türkiye Türkçesiyle ilk yayını Besim Atalay tarafından hazırlanmıştır. *Dîvânu Lugâti't-Türk Tercümesi* isimli bu yayının birinci cildi 1939'da, ikinci cildi 1940'ta, üçüncü cildi 1941'de, dizin olan dördüncü cildi de 1943'te Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından yayımlanmıştır.

Hasan Âli, Hammamizade İhsan ve Hıfzı Tevfik'in birlikte hazırladıkları *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) isimli kitap, liselerin Türk edebiyatı tarihi dersinde kullanılmıştır. Kitapta *Dîvânu Lugâti't-Türk* ile ilgili içerik üç bölüm hâlinde hazırlanmıştır. Birinci bölümde eserin yazarı, muhtevası, bulunuşu, yayımlanması hakkında bilgiler vardır. İkinci bölümde *Dîvânu Lugâti't-Türk'ten Beyitler* başlığı altında on iki parçaya yer verilmiş ve bu parçalar dönemin Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Üçüncü bölümde *Savlardan Numuneler* başlığı altında sekiz adet sav örneği kullanılmış ve bu metinler dönemin Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Bu içerik ders kitaplarında *Dîvânu Lugâti't-Türk* metinlerinin ilk kullanımınıdır.

1.1. Araştırmanın Amacı

Türk Edebiyatı Numuneleri (1926) kitabındaki *Dîvânu Lugâti't-Türk* metinlerinin tutarlılığını belirlemek amacıyla bu araştırma yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda “*Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında kullanılan *Dîvânu Lugâti't-Türk* metinlerin yazımı ve Türkiye Türkçesine aktarılışı sonradan yayımlanan kitaplarla uyumlu mudur?” araştırmanın problem cümlesi olarak belirlenmiştir. Bu problem cümlesinin yanında şu alt problem sorularına da cevap aranmıştır:

¹ Türk Tarih Kurumunun Tarih Çevirme Kılavuzuna göre Rumi 1333 yılının miladi karşılığı 1917 yılıdır.

² Türk Tarih Kurumunun Tarih Çevirme Kılavuzuna göre Rumi 1335 yılının miladi karşılığı 1919 yılıdır.

1. *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında kullanılan metinlerin yazımı ile Besim Atalay'ın hazırladığı kitaplardaki yazım arasında fark var mıdır?

2. *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabındaki metin Türkiye Türkçesini aktarılışıyla Besim Atalay'ın kitabındakiler arasında herhangi bir fark var mıdır?

1.2. Araştırmanın Önemi

Türk kültür ve medeniyetinin eski zamanlara dayandığını öğrencilere göstermek için *Dîvânu Lugâti't-Türk* metinlerinin Türk dili ve edebiyatı eğitiminde kullanılması, Erken Cumhuriyet Dönemi'ndeki Türk kimliğinin inşası için yapılan çalışmaların kıymetli bir örneğidir. Araştırma bulguları, bu konuda çalışan araştırmacılara Türk kimliğinin inşasında Türk dili ve edebiyatı eğitiminin nasıl bir araç olarak kullanıldığına yönelik veri sağlayacaktır.

Matbu nüshasının 1919'da yayımlanan *Dîvânu Lugâti't-Türk*'ten alınan metinlerin yedi yıl gibi kısa bir süre sonra ilk defa *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) isimli ders kitabında yer alması Türk dili ve edebiyatı eğitimi açısından önemlidir. Bu durum, dönemin liselerindeki Türk dili ve edebiyatı eğitiminde güncel edebî gelişmelere yer verildiğini göstermesi bakımından da dikkate değerdir. Ayrıca bu bulgu, ders içeriklerinin dönemsel analizine örnektir. Bu bakımdan araştırmanın, Türk dili ve edebiyatı eğitimi alanında çalışacaklara örnek olacağı düşünülmektedir.

Dîvânu Lugâti't-Türk üzerine yapılan çalışmalarda *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabıyla ilgili herhangi bir bulgu tespit edilememiştir. Bu bakımdan araştırma bulgularının *Dîvânu Lugâti't-Türk* üzerinde yapılan çalışmaların tarihî seyrini belirlemede de katkısı olacaktır.

Araştırma, çalışılan konuyla ilgili herhangi bir çalışma yapılmaması bakımından önemlidir.

2. Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeline, araştırma materyaline, araştırmanın sınırlılıklarına, araştırmanın veri toplama araçlarına ve sürecine, verilerin analizine ilişkin bilgiler sunulmuştur.

2.1. Araştırmanın Modeli

Türk Edebiyatı Numuneleri (1926) kitabındaki *Dîvânu Lugâti't-Türk* metinlerinin tutarlılığını belirlemek amacıyla yapılan bu araştırma, tekil tarama modeli ile desenlenmiştir. Tekil tarama modelini Karasar (2014) "değişkenlerin tek tek, tür veya miktar olarak oluşumlarının belirlenmesi amacıyla yapılan çalışma modeli" (s. 79) şeklinde tanımlamıştır. Zamansal gelişimleri ve değişimleri de belirlemek için kullanılan tekil tarama modeliyle *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabındaki *Dîvânu Lugâti't-Türk* metinlerinin, sonradan Besim Atalay tarafından hazırlanan tercüme kitaplarındaki metinlerle benzer ve farklı yönleri belirlenmeye çalışılmıştır.

2.2. Araştırma Materyali

Araştırma materyali, Hasan Âli, Hammamizade İhsan ve Hıfzı Tevfik tarafından hazırlanan *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) isimli ders kitabı ile Besim Atalay tarafından üç cilt hâlinde hazırlanan *Dîvânu Lugâti't-Türk Tercümesi* isimli kitaptır. Bu kitapların *Dîvânu Lugâti't-Türk* ile ilgili içerikleri araştırmanın amaçlarına göre incelenmiştir.

2.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında *Dîvânu Lugâti't-Türk'ten Beyitler* (s. 20-22) başlığı altında on iki parça, *Savlardan Numuneler* (s. 23) başlığı altında sekiz sav ve bunların Türkiye Türkçesine aktarılmış metinleriyle sınırlandırılmıştır.

2.4. Araştırmanın Veri Toplama Araçları ve Süreci

Tekil tarama modeliyle yürütülen araştırmada *Dîvânu Lugâti't-Türk* metinleriyle ilgili verilere birincil kaynaklardan erişilmiştir. Araştırma, veri toplama yöntemlerinden belgesel tarama yöntemine uygun aşamaları içermektedir. Karasar (2014) bu yöntemle ilgili olarak “mevcut belge ve kayıtların incelenerek veri toplanması şeklinde tanımlanan belgesel tarama yönteminde kaynak bulma, okuma, not alma ve değerlendirme süreçlerini içerdiğini” (s. 183) belirtir. *Dîvânu Lugâti't-Türk*'ün çalışma alanındaki metinleriyle ilgili verileri belgesel tarama yöntemine uygun toplanmıştır.

2.5. Verilerin Analizi

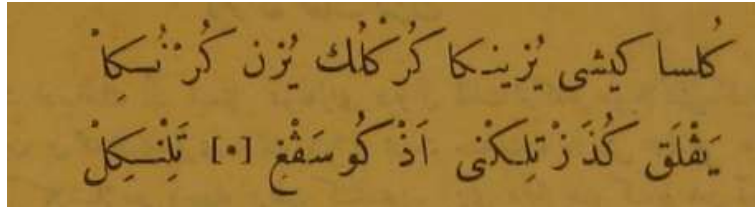
Belgesel tarama modeliyle elde edilen araştırma verileri, içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Araştırma, içerik analizinin “belirli bir nitel veri içerisindeki kelimelerin, konuların, kavramların anlamlarının ve aralarındaki ilişkilerin tespitine yönelik kullanılan bir araştırma yöntemi” (Zülfikar, 2022) tanımına uygundur. Buna göre *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabındaki *Dîvânu Lugâti't-Türk* metinlerinin, Besim Atalay tarafından hazırlanan *Dîvânu Lugâti't-Türk Tercümesi* kitaplarındaki benzerlik ve farklılıkları belirlenmiştir.

3. Bulgular ve Yorum

Bu bölümde *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında *Dîvânu Lugâti't-Türk'ten Beyitler* başlığı altında yer alan on iki parça ile *Savlardan Numuneler* başlığı altında yer alan sekiz sav incelenmiştir. Bu metinlerin, Besim Atalay tarafından hazırlanan *Dîvânu Lugâti't-Türk Tercümesi* kitaplarındaki kullanımları karşılaştırılmış, benzer ve farklı yönleri tespit edilmiştir.

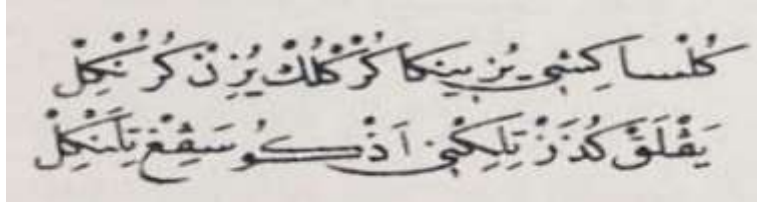
3.1. Dîvânu Lugâti't-Türk'ten Beyitler Başlığı Altındaki Metinler

Dîvânu Lugâti't-Türk'te “يَقْلُقْ” (yawlaq) maddesinde yer alan metin örneği *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında kullanılan, *Dîvânu Lugâti't-Türk'ten* alınan birinci metindir. Bu metin Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1: Türk Edebiyatı Numuneleri Kitabında Kullanılan Birinci Metin

Dîvânu Lugâti't-Türk'ten Beyitler başlığı altında kullanılan, Şekil 1'de gösterilen metin, *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında “Bir kişi senin yüzüne gülerse sen de ona güler yüzle görün / dilini iyi gözet, güzel söz söyle.” (s. 20) sözleriyle Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Bu metnin Atalay tarafından hazırlanan *Dîvânu Lugâti't-Türk Tercümesi III* (1941) isimli kitaptaki hâli Şekil 2'de gösterilmiştir.

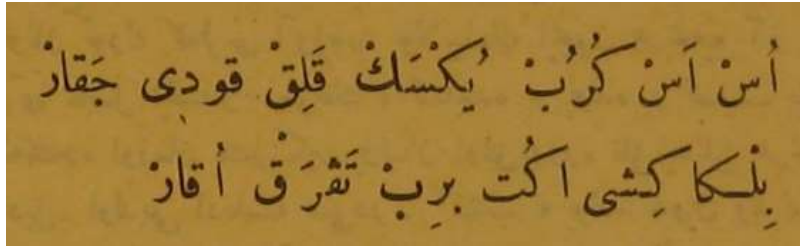
Şekil 2: Birinci Metnin Dîvânu Lugâti't-Türk Tercümesi III'teki Hâli

Şekil 2'deki metni Atalay (1941) “Birisini yüzüne gülerek gelse güler yüzle görün / kötülükten dilini gözet, iyi şöhret dile.” (s. 43) olarak Türkiye Türkçesine aktarmıştır. Atalay bu metin parantez içinde “Yüzüne bir adam gülse onun gibi sen de tatlı yüzle karşıla, dilini sıkı koru, sözde ve anlamda iyi konuşma iste.” (1941, s. 43) sözleriyle açıklamıştır.

Metin Şekil 1 ve Şekil 2'deki yazımı karşılaştırıldığında Şekil 1'deki metinde birkaç hareketin kullanılmadığı görülmektedir. Bunun dışında her iki metnin de yazımı arasında bir fark yoktur.

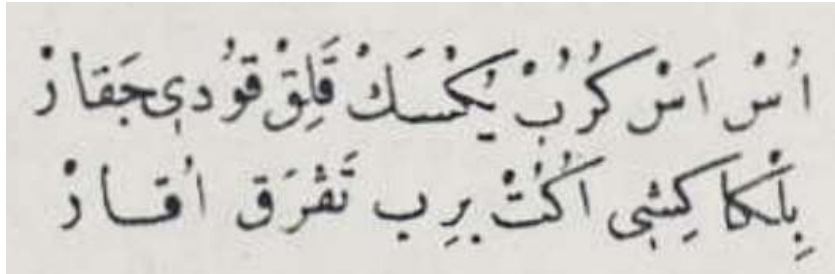
Şekil 1'deki metinde dipnot işareti kullanılmıştır. Dipnotta çift dudak v'si olarak isimlendirilen “ف” harfiyle ilgili bilgi verilmiştir. Dipnotta çift dudak v'si “ف” harfi vav ile elif arasında bir ses çıkarır ve Türkçeye mahsustur” (1926, s. 20) şeklinde tanımlanmıştır. Bu, çift dudak v'sinin kaydı bulunan ilk tanımıdır.

Dîvânu Lugâti't-Türk'te “يَكْسَك” (yüksek) maddesinde yer alan metin örneği *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında kullanılan, *Dîvânu Lugâti't-Türk'ten* alınan ikinci metindir. Bu metin Şekil 3'te gösterilmiştir.

Şekil 3: Türk Edebiyatı Numuneleri Kitabında Kullanılan İkinci Metin

Dîvânu Lugâti't-Türk'ten Beyitler başlığı altında kullanılan, Şekil 3'te gösterilen metin, *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında “Kerkes kuşu et parçası görüp yüksekte aşağı doğru iner / akıllı kişi de öğüt işittiği zaman onu aklında tutar, iyice anlar.” (s. 20) sözleriyle Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Bu metnin Atalay tarafından hazırlanan *Dîvânu Lugâti't-Türk Tercümesi III* (1941) isimli kitapta yer alan hâli Şekil 4'te gösterilmiştir.

Şekil 4: İkinci Metnin Dîvânu Lugâti't-Türk Tercümesi III'teki Hâli

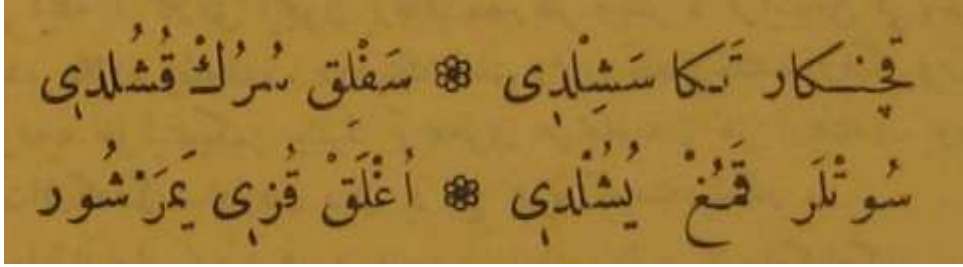
Şekil 4'teki metni Atalay (1941) “Kerkes kuşu leşi yüksek havadan görüp aşağıya iner, bilgin kişi öğüt vererek iyi anlar.” (s. 46) biçiminde Türkiye Türkçesine aktarmıştır. Atalay (1941)

bu metni parantez içinde “Kerkes kuşu leşi gördüğü zaman iner ve yüksek havadan süzülür. Bilgin adamın avı da öğüttür. Bilgin kişi öğüdü işittiği zaman ezberler ve anlar.” (s. 46) sözleriyle açıklamıştır.

Türkiye Türkçesine aktarılan her iki metin karşılaştırıldığında *Türk Edebiyatı Numuneleri Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabındaki “et” olarak Türkiye Türkçesine aktarılan “أس” (âs) sözcüğünün Atalay (1941) tarafından “leş” olarak aktarıldığı tespit edilmiştir.

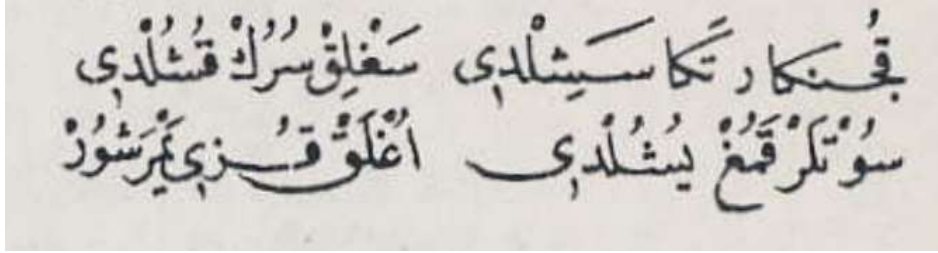
Metnin Şekil 3 ve Şekil 4’teki yazımı karşılaştırıldığında Şekil 3’teki metinde birkaç hareketin kullanılmadığı görülmüş, bunun dışında herhangi bir yazım farkı olmadığı tespit edilmiştir.

Dîvânu Lugâti’t-Türk’te “یمرشدی” (yamraşdı) maddesinde yer alan metin örneği *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında kullanılan, *Dîvânu Lugâti’t-Türk*’ten alınan üçüncü metindir. Şekil 5’te gösterilen bu metin 4+3 duraklı, 7’li hece vezni ile yazılmıştır.

Şekil 5: Türk Edebiyatı Numuneleri Kitabında Kullanılan Üçüncü Metin

Dîvânu Lugâti’t-Türk’ten *Beyitler* başlığı altında kullanılan, Şekil 5’te gösterilen üçüncü metin *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında “Koç, teke ayrıldı, sağmal davarlar sürüye katıldı / sütlerin hepsi aktı, oğlak kuzu birbirine karışıyor.” (s. 20) biçiminde Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Bu metnin Atalay tarafından hazırlanan *Dîvânu Lugâti’t-Türk Tercümesi III* (1941) isimli kitapta yer alan hâli Şekil 6’da gösterilmiştir.

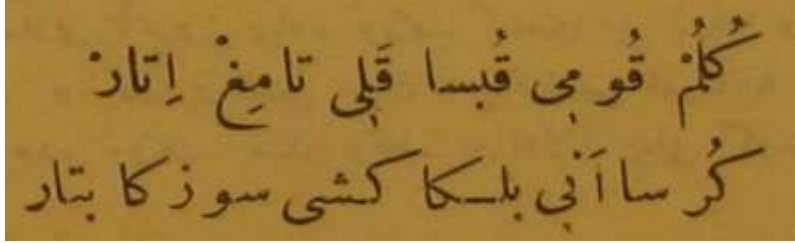
Şekil 6: Üçüncü Metnin *Dîvânu Lugâti’t-Türk Tercümesi III*’teki Hâli

Şekil 6’daki metni Atalay (1941) “Koç teke ayrıldı, sağmal sürü koşuldu, sütler bütün aktı; oğlak, kuzu karışır.” (s. 102-103) sözleriyle Türkiye Türkçesine aktarmıştır. Atalay (1941) bu metni parantez içinde “Yazı anlatarak diyor ki: Yaz geldiği için koç ve teke, dişi koyundan ve keçiden ayrıldı. Sağılmak için dişi koyun sürüleri katıldı. Memelerinden sütler aktı. Kuzular analarına karışır.” (s. 103) şeklinde açıklamıştır. Her iki kitaptaki Türkiye Türkçesine aktarılan metinlerin benzer olduğu görülmektedir.

Metnin Şekil 5 ve Şekil 6’daki yazımı karşılaştırıldığında Şekil 5’te “قنکار” biçiminde “ج” harfi ile yazılan “çoçunkâr” sözünün Şekil 4’te “قنکار” hâlinde “ج” ile yazıldığı tespit edilmiştir. Bu bulgunun dışında Şekil 5’teki metinde birkaç hareke kullanılmamıştır. Şekil 5’teki

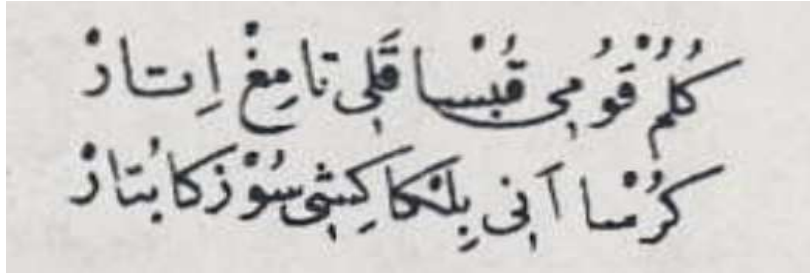
metnin dördlük olduğunu göstermek için çiçek işareti kullanıldığı, Şekil 6'daki metinde de işaret yerine boşluk bırakıldığı tespit edilmiştir.

Dîvânu Lugâti't-Türk'te “قوم” (kûm) maddesinde yer alan metin örneği *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında kullanılan, *Dîvânu Lugâti't-Türk*'ten alınan dördüncü metindir. Bu metin Şekil 7'de gösterilmiştir.

Şekil 7: Türk Edebiyatı Numuneleri Kitabında Kullanılan Dördüncü Metin

Dîvânu Lugâti't-Türk'ten Beyitler başlığı altında kullanılan ve Şekil 7'de gösterilen dördüncü metin *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında “Ne zaman gülmek (gülek) dalgası kopsa duvarı iter / bunu akıllı bir kimse görse sözümü tasdik eder.” (s. 26) hâlinde Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Bu metnin Atalay tarafından hazırlanan *Dîvânu Lugâti't-Türk Tercümesi III* (1941) isimli kitapta yer alan hâli Şekil 8'de gösterilmiştir.

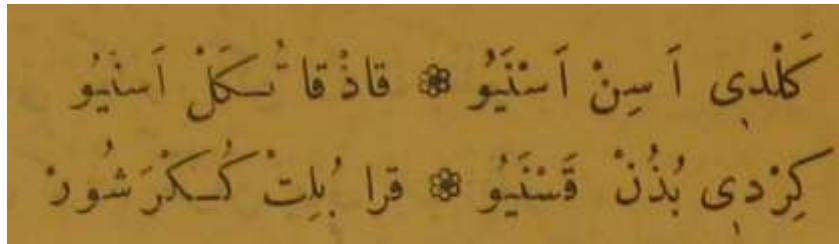

Şekil 8: Dördüncü Metnin Dîvânu Lugâti't-Türk Tercümesi III'teki Hâli

Şekil 8'deki metni Atalay (1941) “Gönlümün dalgası yükselse evimi nasıl iter, onu akıllı bir insan görse sözüme inanır.” (s. 137) şeklinde Türkiye Türkçesine aktarmıştır. Atalay (1941) bu metni parantez içinde “Gönlüm dalgalansa köşkümün duvarına çarparak sanki onu yerinden oynatır ve iter. Akli başında bir adam bunu görürse sözümün doğruluğuna inanır.” (s. 137) sözleriyle açıklamıştır.

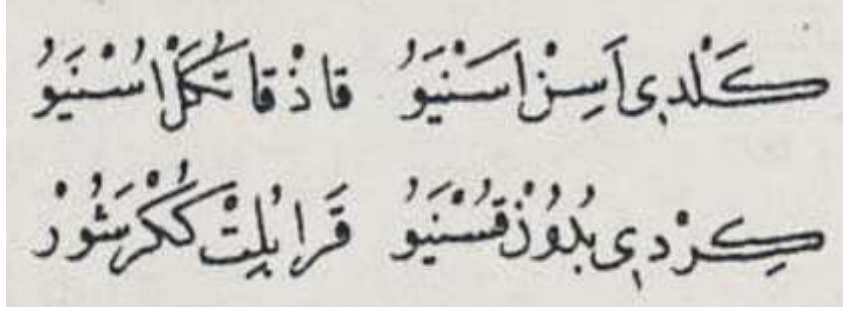
Metnin Şekil 7 ve Şekil 8'deki yazımı karşılaştırıldığında Şekil 7'deki metinde birkaç hareketin olmadığı görülmüştür.

Dîvânu Lugâti't-Türk'te “ككردى” (kökreşdi) maddesinde yer alan metin örneği *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında kullanılan, *Dîvânu Lugâti't-Türk*'ten alınan beşinci metindir. Şekil 9'da gösterilen bu metin 4+3 duraklı, 7'li hece vezni ile yazılmıştır.

Şekil 9: Türk Edebiyatı Numuneleri Kitabında Kullanılan Beşinci Metin

Dîvânu Lugâti't-Türk'ten Beyitler başlığı altında kullanılan ve Şekil 9'da gösterilen beşinci metin *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında “Rüzgâr eserek geldi, tipiye büsbütün benzedi / ahali titremeğe başladı, kara bulut kükreşiyor.” (s. 21) sözleriyle Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Bu metnin Atalay tarafından hazırlanan *Dîvânu Lugâti't-Türk Tercümesi II* (1940) isimli kitapta yer alan hâli Şekil 10'da gösterilmiştir.

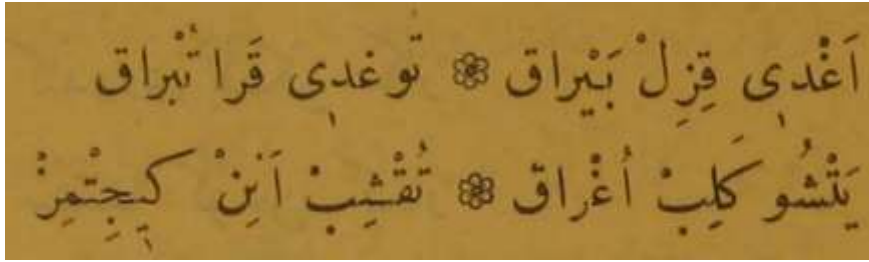

Şekil 10: Beşinci Metnin Dîvânu Lugâti't-Türk Tercümesi II'deki Hâli

Atalay (1940) Şekil 10'daki metni “Esinti eserek geldi, bu büsbütün kar esintisine benziyordu. Halk titreşerek girdi, kara bulutlar kükreşir.” (s. 223) hâlinde Türkiye Türkçesine aktarmış; bu metni parantez içinde “Baharı anlatarak diyor ki rüzgâr eserek geldi, bu kar tipisine benziyordu. Halk soğuktan titreşti ve siyah bulutlar kükredi.” (s. 223) sözleriyle açıklamıştır.

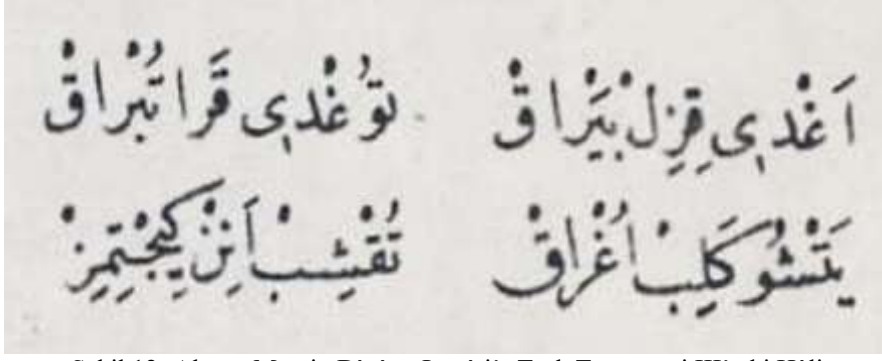
Metnin Şekil 9 ve Şekil 10'daki yazımı karşılaştırıldığında *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında metnin dörtlük olduğunu göstermek için çiçek işareti kullanıldığı, Şekil 10'daki metinde de işaret yerine boşluk bırakıldığı görülmüştür. Bunun dışında herhangi bir yazım farkı belirlenememiştir.

Dîvânu Lugâti't-Türk'te “توغدی” (toğdı) maddesinde yer alan metin örneği *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında kullanılan, *Dîvânu Lugâti't-Türk'ten* alınan altıncı metindir. Şekil 11'de gösterilen bu metin 4+3 duraklı, 7'li hece vezni ile yazılmıştır.

Şekil 11: Türk Edebiyatı Numuneleri Kitabında Kullanılan Altıncı Metin

Dîvânu Lugâti't-Türk'ten Beyitler başlığı altında kullanılan ve Şekil 11'de gösterilen altıncı metin *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında Türkiye Türkçesine şu şekilde aktarılmıştır: “Kızıl bayrak yükseldi, kara toprak tozdu / Oğrak kabilesi bize yetişegeldi, tutuşup çarpıştık ve andan dolayı geciktik.” (s. 21). Bu metnin Atalay tarafından hazırlanan *Dîvânu Lugâti't-Türk Tercümesi III* (1941) isimli kitapta yer alan hâli Şekil 12'de gösterilmiştir.

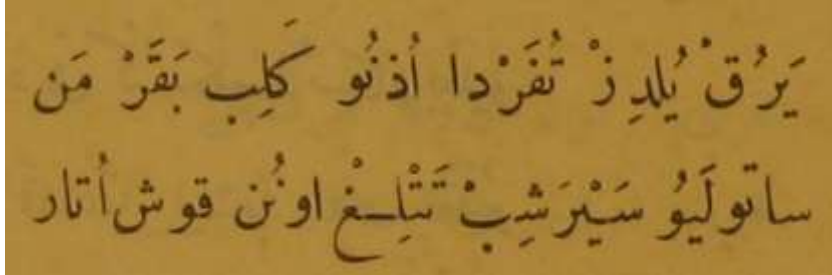

Şekil 12: Altıncı Metnin Dîvânu Lugâti't-Türk Tercümesi III'teki Hâli

Şekil 12'deki metni Atalay (1941) “Kızıl bayrak yükseldi, kara toprak havalandı, Oğraklar yetişip geldi, savaş yapıp onun için geciktik.” (s. 183) olarak Türkiye Türkçesine aktarmış; parantez içinde bu metni “Müslümanların kızıl bayrağı yükseldi. Kara toz göklere ağdı. Bize Oğrak binicileri de gelip katıştı, birlikte savaş yaptık. Onun için dönmekte geciktik.” (s. 183) cümleleriyle açıklamıştır.

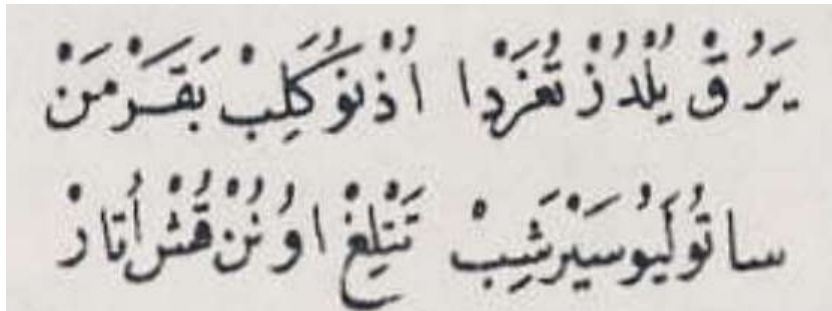
Metnin Şekil 11 ile Şekil 12'deki yazımı karşılaştırıldığında *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında metnin dörtlük olduğunu göstermek için çiçek işareti kullanıldığı, Şekil 12'deki metinde de işaret yerine boşluk bırakıldığı görülecektir. Bunun dışında iki metin arasında herhangi bir fark yoktur.

Dîvânu Lugâti't-Türk'te “سیرشدى” (sayraşdı) maddesinde yer alan metin örneği *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında kullanılan, *Dîvânu Lugâti't-Türk*'ten alınan yedinci metindir. Bu metin Şekil 13'te gösterilmiştir.

Şekil 13: Türk Edebiyatı Numuneleri Kitabında Kullanılan Yedinci Metin

Dîvânu Lugâti't-Türk'ten Beyitler başlığı altında kullanılan ve Şekil 13'te gösterilen yedinci metin *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında “Parlak yıldız toğanda uyanıp bakarım. Kuşların tatlı bir sesle ötüştüklerini dinlerim.” (s. 21) sözleriyle dönemin Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Bu metnin Atalay tarafından hazırlanan *Dîvânu Lugâti't-Türk Tercümesi III* (1941) isimli kitapta yer alan hâli Şekil 14'te gösterilmiştir.

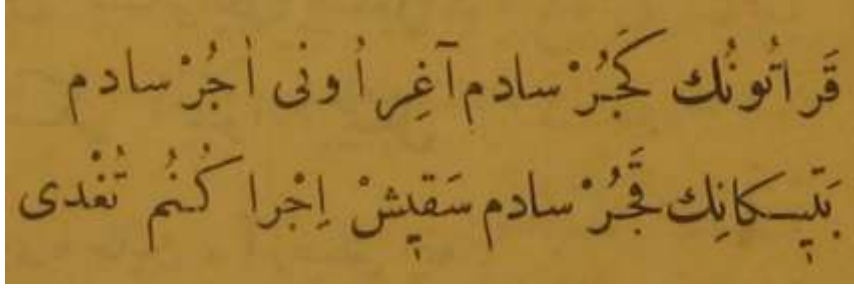

Şekil 14: Yedinci Metnin Dîvânu Lugâti't-Türk Tercümesi III'teki Hâli

Şekil 14'teki metni Atalay (1941) "Parlak yıldız doğduğunda uyanıp gelir bakarım. Kuşlar gevezelik yapıp tatlı sesle ötüşerek şakırlar." (s. 194) cümleleriyle Türkiye Türkçesine aktarmış, bu metni parantez içinde "Parlak yıldız doğduğunda uykudan uyanır, ağaçlara bakarım ve kuşların tatlı seslerle ötüşünü iştirim." (s. 194) sözleriyle açıklamıştır.

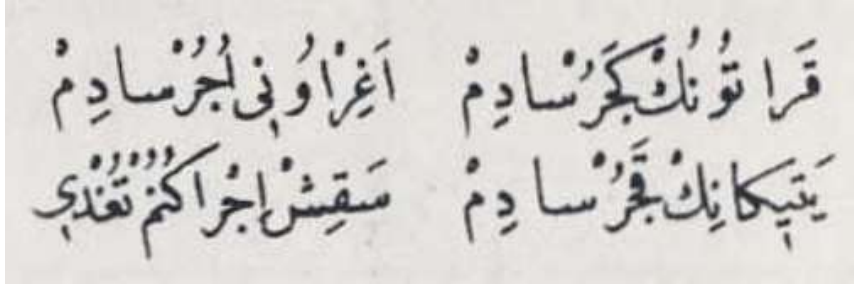
Metnin Şekil 13 ile Şekil 14'teki yazımı karşılaştırıldığında *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında birkaç hareketin kullanılmadığı tespit edilmiştir. Bunun dışında iki metin arasında herhangi bir yazım farkı yoktur.

Dîvânu Lugâti't-Türk'te "سادی" (sâdı) maddesinde yer alan metin örneği *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında kullanılan, *Dîvânu Lugâti't-Türk*'ten alınan sekizinci metindir. Bu metin Şekil 15'te gösterilmiştir.

Şekil 15: Türk Edebiyatı Numuneleri Kitabında Kullanılan Sekizinci Metin

Dîvânu Lugâti't-Türk'ten Beyitler başlığı altında kullanılan ve Şekil 15'te gösterilen sekizinci metin *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında "Kara geceyi geçirdim, ağır uykuyu uçurdum. Benât nakış yıldızlarını saydım. Sağış yani saymak içinde güneş doğdu." (s. 21) biçiminde dönemin Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Bu metnin Atalay tarafından hazırlanan *Dîvânu Lugâti't-Türk Tercümesi III* (1941) isimli kitapta yer alan hâli Şekil 16'da gösterilmiştir.

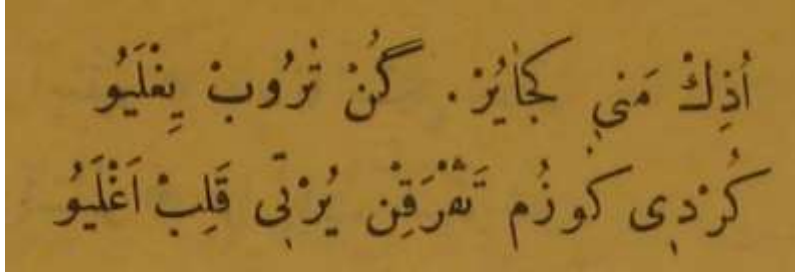

Şekil 16: Sekizinci Metnin Dîvânu Lugâti't-Türk Tercümesi III'teki Hâli

Şekil 16'daki metni Atalay (1941) "Karanlık gecenin geçmesini diledim, ağır uykuyu uçurmak istedim; Yedikardeş yıldızını kaçır kere saydım, sayarken güneşim doğdu." (s. 247) cümlesiyle Türkiye Türkçesine aktarmış; bu metni de parantez içinde "Karanlık gecenin geçmesini, ağır uykunun uçmasını istedim; Yedikardeşler yıldızının dönüşünü defalarca saydım. Ben sayarken günümün güneşi doğdu." (s. 247) sözleriyle açıklamıştır.

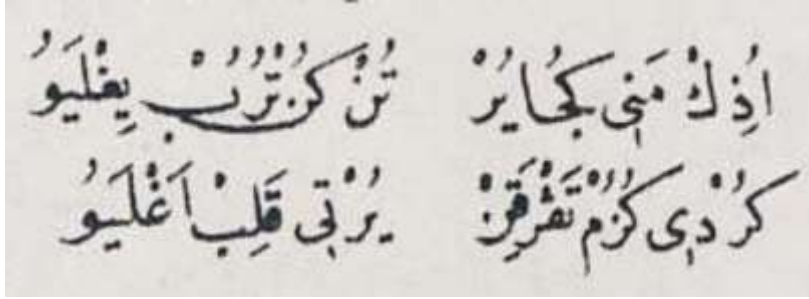
Metnin Şekil 15 ile Şekil 16'daki yazımı karşılaştırıldığında *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında birkaç hareketin kullanılmadığı tespit edilmiştir. Bunun dışında iki metin arasında herhangi bir yazım farkı görülmemiştir.

Dîvânu Lugâti't-Türk'te "كجادی" (küçedi) maddesinde yer alan metin örneği *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında kullanılan, *Dîvânu Lugâti't-Türk*'ten alınan dokuzuncu metindir. Bu metin Şekil 17'de gösterilmiştir.

Şekil 17: Türk Edebiyatı Numuneleri Kitabında Kullanılan Dokuzuncu Metin

Dîvânu Lugâti't-Türk'ten Beyitler başlığı altında kullanılan ve Şekil 17'de gösterilen dokuzuncu metin *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında “İştîyak beni üzüyor. Gece gündüz durup ağlamaktayım. Gözüm onun yurdunun enkazını gördü, yurdunun boşalıp kaldığını gördü.” (s. 22) olarak Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Bu metnin Atalay tarafından hazırlanan *Dîvânu Lugâti't-Türk Tercümesi III* (1941) isimli kitapta yer alan hâli Şekil 18'de gösterilmiştir.

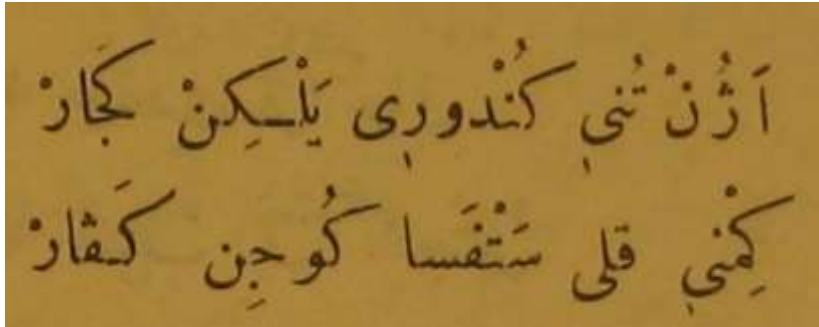
Şekil 18: Dokuzuncu Metnin Dîvânu Lugâti't-Türk Tercümesi III'teki Hâli

Şekil 18'deki metni Atalay (1941) “Aşk bana zulmediyor, gece gündüz durup ağlayarak gözüm onun davrandığını gördü, yurdu boş kalarak.” (s. 258) şeklinde Türkiye Türkçesine aktarmış, parantez içinde “Gece gündüz durup ağlayarak gözüm onun davrandığı, yurdunun boş kaldığını görerek aşk bana zulmediyor.” (s. 258) sözleriyle açıklamıştır.

Türk Edebiyatı Numuneleri (1926) kitabında “İştîyak beni üzüyor.” olarak Türkiye Türkçesine aktarılan “üdik meni köçâyür” sözünü Atalay (1941) “Aşk bana zulmediyor.” sözüyle aktarmıştır.

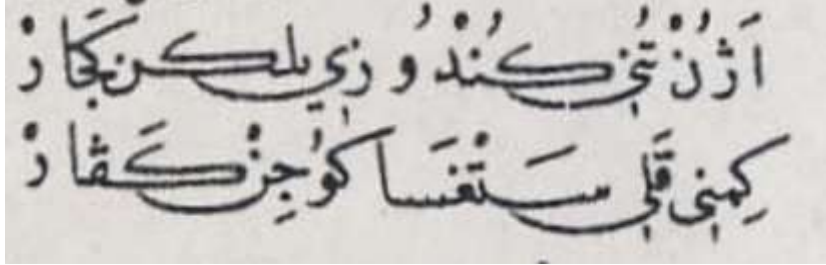
Metnin Şekil 17 ile Şekil 18'deki yazımı karşılaştırıldığında herhangi bir yazım farkı tespit edilememiştir.

Dîvânu Lugâti't-Türk'te “ستغادي” (satgâdı) maddesinde yer alan metin örneği *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında kullanılan, *Dîvânu Lugâti't-Türk'ten* alınan onuncu metindir. Bu metin Şekil 19'da gösterilmiştir.

Şekil 19: Türk Edebiyatı Numuneleri Kitabında Kullanılan Onuncu Metin

Dîvânu Lugâti't-Türk'ten Beyitler başlığı altında kullanılan, Şekil 19'da gösterilen onuncu metin *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında “Feleğin gecesi, gündüzü misafirdir geçer. Kimi ne zaman hesaba çekse onun gücünü, kuvvetini gevretir.” (s. 22) hâlinde Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Bu metnin Atalay tarafından hazırlanan *Dîvânu Lugâti't-Türk Tercümesi III* (1941) isimli kitapta yer alan hâli Şekil 20'de gösterilmiştir.

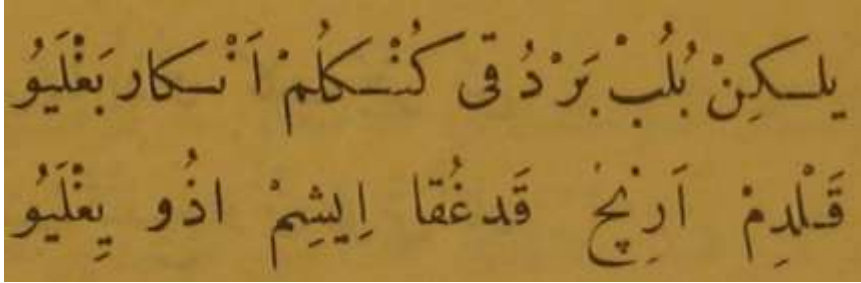

Şekil 20: Onuncu Metnin Dîvânu Lugâti't-Türk Tercümesi III'teki Hâli

Şekil 20'deki metni Atalay (1941) “Açının gecesi, gündüzü konuk olarak geçer, kimin üzerinde uğrarsa onun kuvvetini gevşetir.” (s. 288) sözleriyle Türkiye Türkçesine aktarmış; bu metni parantez içinde “Zamanın günleri ve geceleri misafir olarak geçer; o, bir kimsenin üzerine uğrasa, basıp geçse onu zayıflatır.” (s. 288) sözleriyle açıklamıştır.

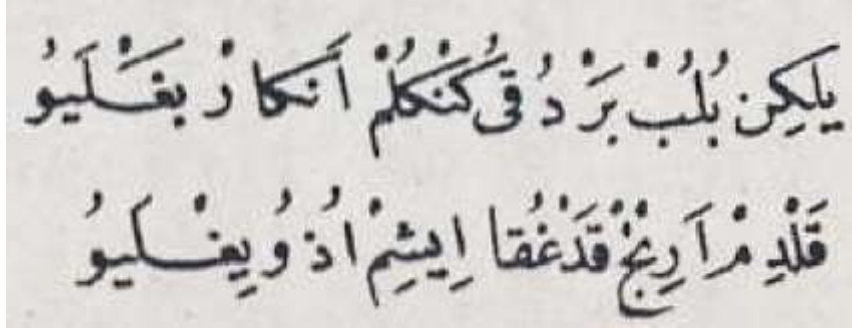
Metnin Şekil 19 ile Şekil 20'deki yazımı karşılaştırıldığında herhangi bir yazım farkı görülmemiştir.

Dîvânu Lugâti't-Türk'te “يغلادى” (yığladı) maddesinde yer alan metin örneği *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında kullanılan, *Dîvânu Lugâti't-Türk'ten* alınan on birinci metindir. Bu metin Şekil 21'de gösterilmiştir.

Şekil 21: Türk Edebiyatı Numuneleri Kitabında Kullanılan On Birinci Metin

Dîvânu Lugâti't-Türk'ten Beyitler başlığı altında kullanılan, Şekil 21'de gösterilen on birinci metin *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında şu hâlde Türkiye Türkçesine aktarılmıştır: “Yolcu (misafir) olup gitti. Gönlüm ona bağlanarak belki kaygı için, dostumun arkası sıra ağlamak için kaldım.” (s. 22). Bu metnin Atalay tarafından hazırlanan *Dîvânu Lugâti't-Türk Tercümesi III* (1941) isimli kitapta yer alan hâli Şekil 22'de gösterilmiştir.

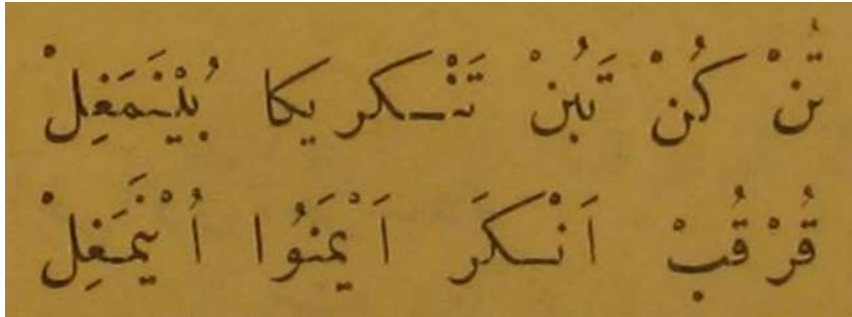

Şekil 22: On Birinci Metnin Dîvânu Lugâti't-Türk Tercümesi III'teki Hâli

Şekil 22'deki metni Atalay şu cümlelerle Türkiye Türkçesine aktarmıştır: “Misafir olup sevgilim gitti, gönlümü ona bağladım. Kaygıda kaldım, işim arkasından ağlamaktır.” (1941, s. 309). Bu metni parantez içinde “Sevgilim misafir olarak gitti hâlbuki ben gönlümü onun sevgisine bağladım. Sanki ben, o gittikten sonra kaygı içinde kaldım ve arkadaşımın arkasından ağlarım.” (s. 309) sözleriyle açıklamıştır.

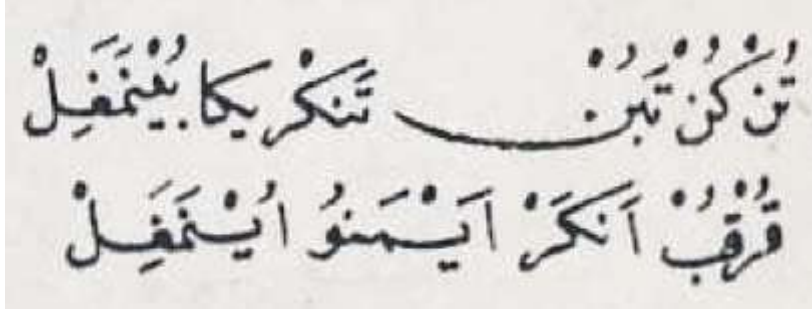
Metnin Şekil 21 ile Şekil 22'deki yazımı karşılaştırıldığında “erinç” sözcüğünün yazımında bir farklılık tespit edilmiştir. Bu sözcük Şekil 21'deki metinde “رنج” biçiminde “ج” harfiyle yazılırken Şekil 22'deki metinde “رنج” biçiminde “ج” harfiyle yazılmıştır. Şekil 21'de birkaç harenin kullanılmadığı belirlenmiştir. Bunların dışında her iki metin arasında yazım farkı olmadığı tespit edilmiştir.

Dîvânu Lugâti't-Türk'te “تنكري” (tengri) maddesinde yer alan metin örneği *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında kullanılan, *Dîvânu Lugâti't-Türk*'ten alınan on ikinci metindir. Bu metin Şekil 23'te gösterilmiştir.

Şekil 23: Türk Edebiyatı Numuneleri Kitabında Kullanılan On İkinci Metin

Dîvânu Lugâti't-Türk'ten *Beyitler* başlığı altında kullanılan, Şekil 23'te gösterilen on ikinci metin *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında “Gece gündüz tanrıya tapın, azgınlık etme. / Ondan kork. Ondand utanarak, çekinerek oynama.” (s. 22) sözleriyle Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Bu metnin Atalay tarafından hazırlanan *Dîvânu Lugâti't-Türk Tercümesi III* (1941) isimli kitapta yer alan hâli Şekil 24'te gösterilmiştir.

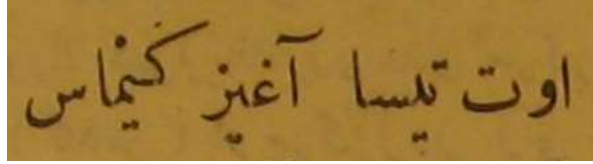
Şekil 24: On İkinci Metnin Dîvânu Lugâti't-Türk Tercümesi III'teki Hâli

Şekil 24'teki metni Atalay (1941) “Gece gündüz tapın Tanrı’ya, boyun çekme, ondan korkup çekinerek oynama.” (s. 377) sözleriyle Türkiye Türkçesine aktarmış, bu metni parantez içinde “Gece gündüz Ulu Tanrı’ya ibadet et, dik başlılık etme, Tanrı’dan çekin ve kork, oynama, utan.” (s. 377) sözleriyle açıklamıştır.

Metnin Şekil 23 ile Şekil 24'teki yazımı karşılaştırıldığında herhangi bir yazım farkı tespit edilememiştir.

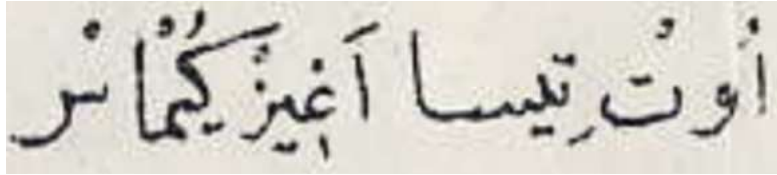
3.2. Savlardan Numune Başlığı Altındaki Metinler

Dîvânu Lugâti't-Türk'te “اوت” (ot) maddesinde yer alan sav örneği *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında kullanılan, *Dîvânu Lugâti't-Türk*'ten alınan birinci savdır. Bu sav Şekil 25'te gösterilmiştir.

Şekil 25: Türk Edebiyatı Numuneleri Kitabında Kullanılan Birinci Sav

Savlardan Numune başlığı altında kullanılan, Şekil 25'te gösterilen birinci sav *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında “Ateş demekle ağız yanmaz.” (s. 23) sözüyle Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Bu savın Atalay tarafından hazırlanan *Dîvânu Lugâti't-Türk Tercümesi I* (1939) isimli kitapta yer alan hâli Şekil 26'da gösterilmiştir.

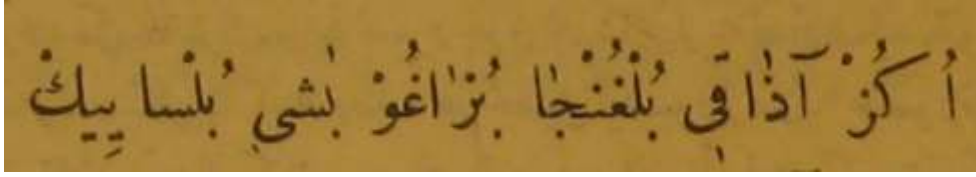

Şekil 26: Birinci Savın Dîvânu Lugâti't-Türk Tercümesi I'deki Hâli

Şekil 26'daki savı Atalay (1939) “Ateş demekle ağız yanmaz.” (s. 43) sözüyle Türkiye Türkçesine aktarmış, “Bu sav, söylediği sözden cayan kimse için söylenir.” (s. 43) cümlesiyle savın kullanımına ilişkin bilgi vermiştir.

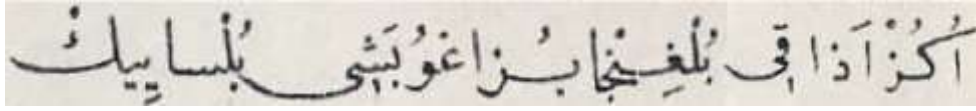
Savın Şekil 25 ile Şekil 26'daki yazımı karşılaştırıldığında *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında hâli kullanılmadığı tespit edilmiştir. Bunun dışında iki metin arasında herhangi bir yazım farkı yoktur.

Dîvânu Lugâti't-Türk'te “أَكْزُ” (öküz) maddesinde yer alan sav örneği *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında kullanılan, *Dîvânu Lugâti't-Türk*'ten alınan ikinci savdır. Bu sav Şekil 27'de gösterilmiştir.

Şekil 27: Türk Edebiyatı Numuneleri Kitabında Kullanılan İkinci Sav

Savlardan Numune başlığı altında kullanılan, Şekil 27'de gösterilen ikinci sav *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) isimli kitapta “Öküz ayağı olmaktan buzağı başı olmak daha iyidir.” (s. 23) sözleriyle Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Bu savın Atalay tarafından hazırlanan *Dîvânu Lugâti't-Türk Tercümesi I* (1939) isimli kitapta yer alan hâli Şekil 28'de gösterilmiştir.

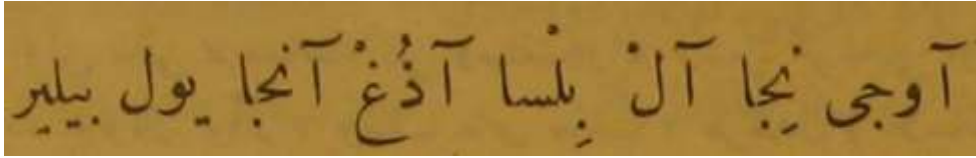

Şekil 28: İkinci Savın Dîvânu Lugâti't-Türk Tercümesi I'deki Hâli

Şekil 28'deki savı Atalay (1939) “Öküz ayağı olacağına buzağı başı olmak daha iyidir.” (s. 59) hâlinde Türkiye Türkçesine aktarılmış, “Bu sav başlı başına bulunmak, başkasına uyuntu olmaktan yeğdir, diyecek yerde kullanılır.” (s. 59) sözleriyle savın kullanımına ilişkin bilgi vermiştir.

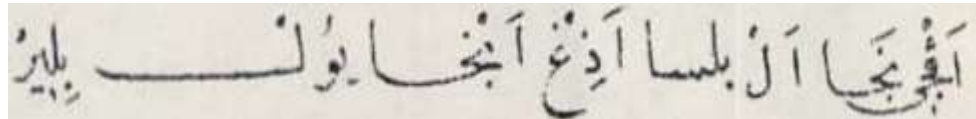
Savın Şekil 27 ile Şekil 28'deki yazımı karşılaştırıldığında *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında birkaç hareketin kullanılmadığı görülmüştür. Bunun dışında iki metin arasında herhangi bir yazım farkı yoktur.

Dîvânu Lugâti't-Türk'te “أَذُغُ” (adıg) maddesinde yer alan sav örneği *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında kullanılan, *Dîvânu Lugâti't-Türk*'ten alınan üçüncü savdır. Bu sav Şekil 29'da gösterilmiştir.

Şekil 29: Türk Edebiyatı Numuneleri Kitabında Kullanılan Üçüncü Sav

Savlardan Numune başlığı altında kullanılan, Şekil 29'da gösterilen üçüncü sav *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında Türkiye Türkçesine aktarılmış hâli şu şekildedir: “Avcı ne kadar hile bilse ayı o kadar yol bilir.” (s. 23). Bu savın Atalay tarafından hazırlanan *Dîvânu Lugâti't-Türk Tercümesi I* (1939) isimli kitapta yer alan hâli Şekil 30'da gösterilmiştir.

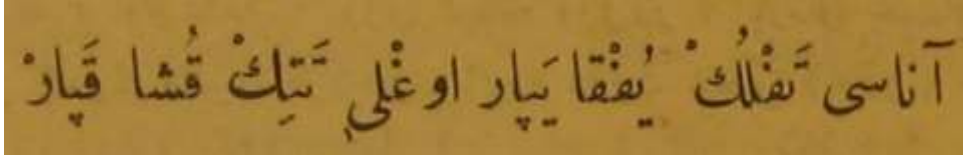
Şekil 30: Üçüncü Savın Dîvânu Lugâti't-Türk Tercümesi I'deki Hâli

Şekil 30'daki savı Atalay (1939) bu savı şu şekilde Türkiye Türkçesine aktarmıştır: “Avcı ne kadar al bilirse ayı da o kadar yol bilir.” (s. 63). Atalay (1939) parantez içinde “Avcı ne kadar

av hileleri bilirse ayı da o kadar kaçacak yolları bilir.” (s. 63) sözleriyle savı açıklamış, “Bu sav, iki kurnaz kişinin karşılaştıkları zaman söylenir.” (s. 63) sözleriyle de savın kullanımına ilişkin bilgi vermiştir.

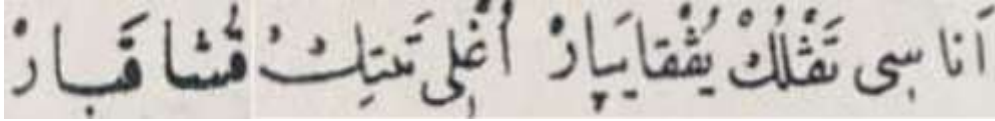
Savın Şekil 29 ile Şekil 30’daki yazımı karşılaştırıldığında *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında birkaç hareketin kullanılmadığı tespit edilmiştir. Bunun dışında “avcı” sözcüğü Şekil 29’da “أوجى” biçiminde “و” harfiyle, Şekil 30’da “أجى” biçiminde “ف” ile yazılmıştır. Bunlardan başka iki metin arasında herhangi bir yazım farkı tespit edilmemiştir.

Dîvânu Lugâti’t-Türk’te “يُفقا” (yufka) maddesinde yer alan sav örneği *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında kullanılan, *Dîvânu Lugâti’t-Türk*’ten alınan dördüncü savdır. Bu sav Şekil 31’de gösterilmiştir.

Şekil 31: Türk Edebiyatı Numuneleri Kitabında Kullanılan Dördüncü Sav

Savlardan Numune başlığı altında kullanılan, Şekil 31’de gösterilen dördüncü sav *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında “Anası hünerli yufka yapar, oğlu tetik davranıp ikişer ikişer kapar.” (s. 23) şeklinde Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Bu savın Atalay tarafından hazırlanan *Dîvânu Lugâti’t-Türk Tercümesi III* (1941) isimli kitapta yer alan hâli Şekil 32’de gösterilmiştir.

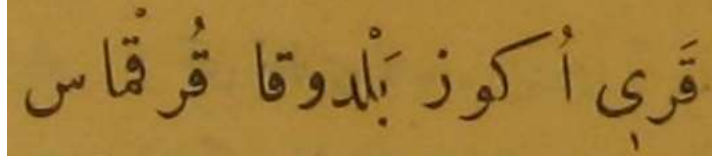

Şekil 32: Dördüncü Savın Dîvânu Lugâti’t-Türk Tercümesi III’teki Hâli

Şekil 32’deki savı Atalay (1941) “Anası tülek, kurnaz, yufkayı ince yapar, oğlu tetik, zeyrek, çift kapar.” (s. 33-34) hâlinde Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Bu sav parantez içinde “Anası kurnazlıkla çocuğunu aldatarak ekmeği ince yapar, çocuk da zeyrektir, yufkayı ikişer kapar.” (s. 34) sözleriyle açıklamış; “Bu sav, iki akıllının karşılaştığı zaman söylenir.” (s. 34) sözleriyle de savın kullanımına ilişkin bilgi vermiştir.

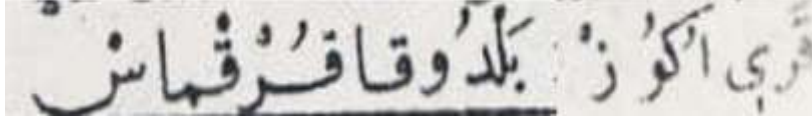
Savın Şekil 31 ile Şekil 32’deki yazımları karşılaştırıldığında *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında birkaç hareketin kullanılmadığı görülmektedir. Bunun dışında “teflük, yufka, oğul, kapar” sözlerinin yazımında farklar vardır. Şekil 31’deki metinde “teflük” (تفلک) şeklinde “ف” harfiyle yazılırken Şekil 32’deki metinde “tewlük” (تفلک) şeklinde “ف” harfiyle yazılmıştır. Şekil 31’deki metinde “yufka” (یفقا) şeklinde “ف” harfiyle yazılırken Şekil 32’deki metinde “yufka” (یفقا) şeklinde “ف” harfiyle yazılmıştır. Şekil 31’de “اوغلی” şeklinde yazılan “oğul” sözcüğünde “o” sesi için elif ve vav (و) harfleri kullanılırken Şekil 32’de (أغلی) şeklinde elif harfinin üzerinde ötre (أ) kullanılarak yazıldığı tespit edilmiştir. Şekil 31’deki metinde “kabar” (قپار) şeklinde “پ” harfiyle yazılırken Şekil 32’de “kabar” (قبار) şeklinde “ب” harfiyle yazılmıştır.

Dîvânu Lugâti’t-Türk’te “قرقدى” (korıkdı) maddesinde yer alan sav örneği *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında kullanılan, *Dîvânu Lugâti’t-Türk*’ten alınan beşinci savdır. Bu sav Şekil 33’te gösterilmiştir.

Şekil 33: Türk Edebiyatı Numuneleri Kitabında Kullanılan Beşinci Sav

Savlardan Numune başlığı altında kullanılan, Şekil 33'te gösterilen beşinci sav *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında “Kart öküz baltadan korkmaz.” (s. 23) sözleriyle Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Bu savın Atalay tarafından hazırlanan *Dîvânu Lugâti't-Türk Tercümesi III* (1941) isimli kitapta yer alan hâli Şekil 34'te gösterilmiştir.

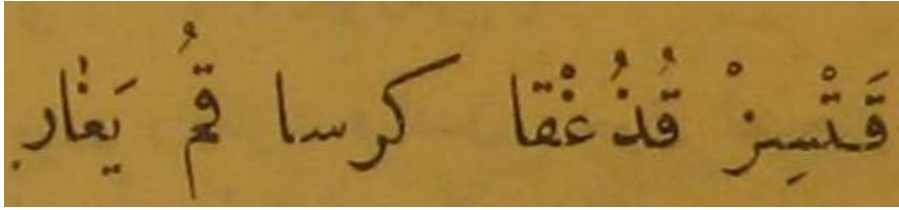

Şekil 34: Beşinci Savın Dîvânu Lugâti't-Türk Tercümesi III'teki Hâli

Şekil 34'teki savı Atalay (1941) “Yaşlı öküz baltadan korkmaz.” (s. 422) sözüyle Türkiye Türkçesine aktarmış, “Bu sav, alıştığı şeyle korkutulmak istenen bir kimseye söylenir çünkü o kimse, koca öküzün baltaya alıştığı gibi o, korkutulan nesneye alışmıştır.” (s. 422) sözleriyle savın kullanımıyla ilgili bilgi vermiştir. *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında “kari” (قَرِي) sözcüğü “kart” olarak Türkiye Türkçesine aktarılırken bu sözcüğü Atalay (1941) “yaşlı” olarak aktarmıştır.

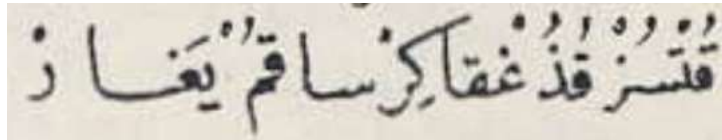
Savın Şekil 33 ile Şekil 34'teki yazımı karşılaştırıldığında *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında harekenin kullanılmadığı tespit edilmiştir. Bunun dışında iki metin arasında herhangi bir yazım farkı yoktur.

Dîvânu Lugâti't-Türk'te “قتسز” (kutsuz) maddesinde yer alan sav örneği *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında kullanılan, *Dîvânu Lugâti't-Türk*'ten alınan altıncı savdır. Bu sav Şekil 35'te gösterilmiştir.

Şekil 35: Türk Edebiyatı Numuneleri Kitabında Kullanılan Altıncı Sav

Savlardan Numune başlığı altında kullanılan, Şekil 35'te gösterilen altıncı sav *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında “Talihsiz kuyuya girse kum yağar.” (s. 23) cümlesiyle Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Bu savın Atalay tarafından hazırlanan *Dîvânu Lugâti't-Türk Tercümesi I* (1939) isimli kitapta yer alan hâli Şekil 36'da gösterilmiştir.

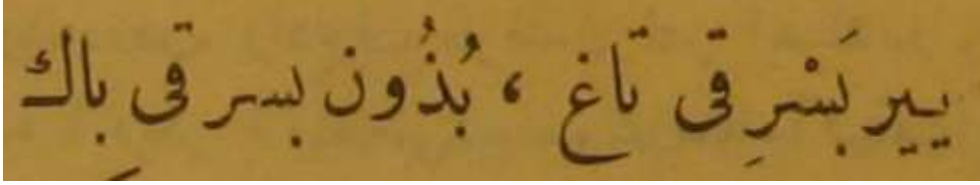
Şekil 36: Altıncı Savın Dîvânu Lugâti't-Türk Tercümesi I'deki Hâli

Şekil 36'daki savı Atalay (1939) şu hâlde Türkiye Türkçesine aktarmıştır: “Uğursuz kuyuya girse kum yağar, kuyu kurur.” (s. 445-456). “kutsuz” (قتسز) sözü *Türk Edebiyatı*

Numuneleri (1926) kitabında “talihsiz” olarak Türkiye Türkçesine aktarılırken Atalay (1939) bu sözü “uğursuz” olarak aktarmıştır.

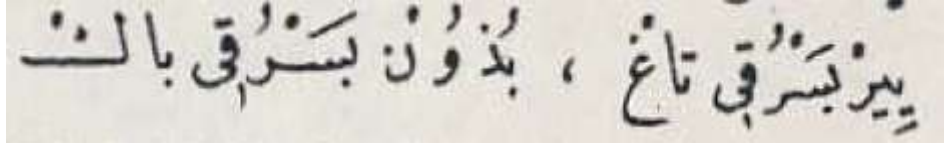
Savın Şekil 35 ile Şekil 36’daki yazımı karşılaştırıldığında *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında birkaç hareketin kullanılmadığı, savın ilk sözcüğünde Şekil 35’te “katsız” Şekil 36’da “kutsuz” okutacak şekilde hareke kullanıldığı tespit edilmiştir. Bunun dışında iki metin arasında herhangi bir yazım farkı yoktur.

Dîvânu Lugâti’t-Türk’te “بسرُق” (basruk) maddesinde yer alan sav örneği *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında kullanılan, *Dîvânu Lugâti’t-Türk*’ten alınan yedinci savdır. Bu sav Şekil 37’de gösterilmiştir.

Şekil 37: Türk Edebiyatı Numuneleri Kitabında Kullanılan Yedinci Sav

Savlardan Numune başlığı altında kullanılan, Şekil 37’de gösterilen yedinci sav *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında “Yer baskısı dağ, millet baskısı beydir.” (s. 23) sözüyle Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Bu savın Atalay tarafından hazırlanan *Dîvânu Lugâti’t-Türk Tercümesi I* (1939) isimli kitapta yer alan hâli Şekil 38’de gösterilmiştir.

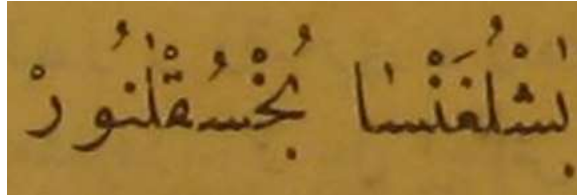

Şekil 38: Yedinci Savın *Dîvânu Lugâti’t-Türk Tercümesi I*’deki Hâli

Şekil 38’deki savı Atalay (1939) tarafından “Yer baskısı dağ, insanların baskısı da beydir çünkü insanları tutan onlardır.” (s. 466) cümlesiyle Türkiye Türkçesine aktarılmıştır.

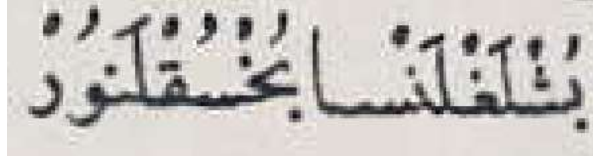
Savın Şekil 37 ile Şekil 38’deki yazımları karşılaştırıldığında *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında birkaç hareketin kullanılmadığı tespit edilmiştir. Bunun dışında iki metin arasında herhangi bir yazım farkı yoktur.

Dîvânu Lugâti’t-Türk’te “بشغلندی” (boşlağlandı) maddesinde yer alan sav örneği *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında kullanılan, *Dîvânu Lugâti’t-Türk*’ten alınan sekizinci savdır. Bu sav Şekil 39’da gösterilmiştir.

Şekil 39: Türk Edebiyatı Numuneleri Kitabında Kullanılan Sekizinci Sav

Savlardan Numune başlığı altında kullanılan, Şekil 39’da gösterilen sekizinci sav *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında “Hiddet edenin boynu bağlanır.” (s. 23) cümlesiyle Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Bu savın Atalay tarafından hazırlanan *Dîvânu Lugâti’t-Türk Tercümesi II* (1940) isimli kitapta yer alan hâli Şekil 40’ta gösterilmiştir.

Şekil 40: Sekizinci Savın Dîvânu Lugâti't-Türk Tercümesi II'deki Hâli

Şekil 40'taki savı Atalay (1940) “Kızan adamın eli boynuna bağlanır.” (s. 272) olarak Türkiye Türkçesine aktarmış, “Bu sav yalnız kendi fikrince hareket etmek isteyen kimse için kullanılır.” (s. 272) sözleriyle de savın kullanımına ilişkin bilgi vermiştir.

Savın Şekil 39 ile Şekil 40'taki yazımı karşılaştırıldığında *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında harekenin kullanılmadığı tespit edilmiştir. Bunun dışında ilk sözcüğün Şekil 39'daki metinde “بشَلْغَانَسَا” şeklinde “boşlugansa” Şekil 40'taki metinde “بشَلْغَانَسَا” şeklinde “boşlağlansa” yazıldığı görülmektedir.

4. Sonuç

Dîvânu Lugâti't-Türk'ün elde kalan tek nüshasının, Kilisli Muallim Rifat tarafından üç cilt olarak matbu nüsha olarak hazırlanmış ve ilk iki cildinin 1917'de, üçüncü cildinin de 1919'da yayımlanmış ve eser üzerinde tercüme çalışmaları yapılmıştır. Eserin tercümesi Besim Atalay tarafından 1939 ile 1941 yılları arasında üç cilt hâlinde yayımlanmıştır. *Dîvânu Lugâti't-Türk*'ten örnek metinlerin ders kitaplarında kullanılmasına da 1926'da başlanmıştır.

Liselerin Türk edebiyatı tarihi dersinde kullanılması için Hasan Âli, Hammamizade İhsan ve Hıfzı Tevfik tarafından hazırlanan *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) isimli kitapta *Dîvânu Lugâti't-Türk*'ten alınan metinlerle kitap içeriği oluşturulmuştur. Bu içerik *Dîvânu Lugâti't-Türk* metinlerinin ders kitaplarında ilk kullanımınıdır. Kitap içeriğinde on iki metin ile sekiz sav örneğinden oluşan *Dîvânu Lugâti't-Türk* metinleri kullanılmıştır. Bu metinler araştırmanın çalışma alanını oluşturmuştur.

Çalışma alanındaki metinlerin, Besim Atalay tarafından hazırlanan *Dîvânu Lugâti't-Türk Tercümesi* isimli kitaplardaki kullanımları karşılaştırılmış; metinlerin yazımı ve Türkiye Türkçesine aktarılışındaki benzer veya farklı yönleri ortaya konmuştur.

Araştırma verilerinden hareketle *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabındaki metinlerin yazımında harekelerin daha az kullanıldığı belirlenmiştir. Kitabın harf devriminden önce yayımlanması, bu durumun nedeni olarak değerlendirilebilir.

Türk Edebiyatı Numuneleri (1926) kitabındaki metinlerin, Atalay'ın hazırladığı *Dîvânu Lugâti't-Türk Tercümesi* kitaplarındaki karşılıkları arasında “koçunkâr, erinç, avcı, teflûk, yufka, oğul, kapar, boşlağlansa” sözlerinin yazımında farklar tespit edilmiştir. Bu bulguların dışında kitaplardaki metinlerin yazımında fark görülmemiştir.

Türk Edebiyatı Numuneleri (1926) isimli kitapta dönemin Türkçesinde kullanılmayan çift dudak v'si (ف) tanımlanmıştır. Bu bulgu, çift dudak v'sinin kaydı bulunan ilk tanımı olması bakımından önemlidir.

Türk Edebiyatı Numuneleri (1926) kitabında *Dîvânu Lugâti't-Türk'ten Beyitler* başlığı altındaki metinlerin Türkiye Türkçesine aktarılışıyla Atalay'ın kitabındakiler benzer niteliktedir. Araştırmada incelenen üçüncü metinde geçen “أس” (âs) sözcüğü, *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında “et” sözcüğüyle Türkiye Türkçesine aktarılırken Atalay (1941) tarafından “leş”

olarak aktarılmıştır. Araştırmada incelenen dokuzuncu metinde geçen “üğik meni köçâyür” sözü *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında “İştıyak beni üzüyor.” (s. 22) olarak Türkiye Türkçesine aktarılırken Atalay (1941) “Aşk bana zulmediyor.” (s. 258) hâlinde aktarmıştır. Araştırmada bu bulguların dışında herhangi bir fark görülmemiştir. Atalay Türkiye Türkçesine aktarmalara ek olarak metinle ilgili açıklamalara da yer vermiştir.

Türk Edebiyatı Numuneleri (1926) kitabında *Savlardan Numune* başlığı altındaki metinlerin Türkiye Türkçesine aktarılışıyla Atalay’ın kitabındakiler de benzer niteliktedir. Araştırmada incelenen beşinci savda geçen “قرى” (karı) sözcüğünün Türkiye Türkçesine aktarılmasında fark tespit edilmiştir. Söz konusu sözcük *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında “kart” olarak Türkiye Türkçesine aktarılırken Atalay (1941) “yaşlı” olarak aktarmıştır. Araştırmada incelenen altıncı savda geçen “قتسز” (kutsuz) sözü *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında “katsız” okutacak şekilde harekelendirildiği ve bu sözün *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında “talihsiz” olarak Türkiye Türkçesine aktarılırken Atalay (1939) “uğursuz” olarak aktarmıştır. Bu bulguların dışında herhangi bir farklılık tespit edilmemiştir. *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabındaki içerikten farklı olarak Atalay, savların ne anlama geldiğini açıklamış, savların kullanımına ilişkin bilgilere de yer vermiştir.

Türk Edebiyatı Numuneleri (1926) kitabında kullanılan metinlerin, Atalay’ın hazırladığı *Dîvânu Lugâti’t-Türk Tercümesi* kitaplarındaki hâli arasında yazım ve Türkiye Türkçesine aktarılışı bakımından benzer niteliklerin olduğu, bu bulgulara göre de *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) kitabında kullanılan *Dîvânu Lugâti’t-Türk* metinlerinin tutarlı olduğu belirlenmiştir.

Kaynaklar

- Atalay, B. (1939). *Dîvânu Lugâti’t-Türk tercümesi I*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Atalay, B. (1940). *Dîvânu Lugâti’t-Türk tercümesi II*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Atalay, B. (1941). *Dîvânu Lugâti’t-Türk tercümesi III*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karasar, N. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemi: kavramlar ilkeler teknikler*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kâşgarlı Mahmud. (2005). *Dîvânü Lugâti’t-Türk*. (S. Erdi & S. Tuğba çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- [Yücel], H. A., [Gönensay], H. T. & Hamamîzâde İhsan.(1926). *Türk edebiyatı numuneleri*. İstanbul: Millî Matbaa.
- Zülfikar, H. (2022). İçerik çözümlenmesi. *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*. TÜBİTAK: <https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/icerikcozumlemesi> [Erişim Tarihi: 27.11.2024]

Extended Abstract

One of the important works of Turkish language and culture, *Dîvânu Lugâti't-Turk*, written by Kashgarlı Mahmud, is of undeniable importance in terms of including pre-Islamic products. Written in Damascus in 1266, the only surviving copy is in Istanbul Millet Library. This copy was bought by Ali Emîrî Efendi in 1914, preventing the destruction of the work and adding it to the cultural heritage of the Turkish world. With the insistence of Ziya Gökalp and the support of Talat Pasha, Kilisli Muallim Rifat Bey transcribed the work in 1915. This work is registered in the Manuscripts section of the Istanbul Archeological Museum under number 1355. Rifat Bey prepared the first printed copy of the work in three volumes, the first two volumes of which were published in Rumi 1333 and the third volume in Rumi 1335 by Matbaa-i Âmire. With these publications, *Dîvânu Lugâti't-Turk* was introduced to the world of science and scientific studies on the book began.

The first translation of *Dîvânu Lugâti't-Turk* published in modern Turkish was prepared by Besim Atalay. The first volume of this publication titled *Dîvânu Lugâti't-Turk Tercümesi* was published in 1939, the second volume in 1940, the third volume in 1941, and the fourth volume with index in 1943 by the Turk Dil Kurumu (TDK).

Hasan Âli, Hammamizade İhsan and Hıfzı Tevfik prepared a book titled *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926), which was used in the history of Turkish literature course of high schools. In the book, the content about *Dîvânu Lugâti't-Turk* was prepared in three sections. In the first part, there is information about the author, content, discovery and publication of the work. In the second part, there are twelve pieces under the title of *Beyitler* from *Dîvânu Lugâti't-Turk* and these pieces are translated into the Turkish of the period. In the third section, eight examples of arguments are used under the title of *Samples from Arguments* and these texts are translated into the Turkish of the period. This is the first use of *Dîvânu Lugâti't-Turk* texts in textbooks.

This study was conducted to determine the consistency of the *Dîvânu Lugâti't-Turk* texts in the *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926). In line with this purpose, "Are the *Dîvânu Lugâti't-Turk* texts used in the *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) book compatible with the translations published later?" was determined as the problem statement of the research. In addition to this problem statement, answers to the following sub-problems were also sought:

- Is there any difference between the texts used in *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) and the translations prepared by Besim Atalay?
- Is there any difference between the explanations of the texts in *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) and Besim Atalay's explanations?

The research is important in terms of being the first use of the *Dîvânu Lugâti't-Turk* texts in the textbooks of *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) and the lack of any study on this subject.

This study, which was conducted to determine the consistency of the *Dîvânu Lugâti't-Turk* texts in the *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) book, was designed with a single survey model. With the singular survey model, which is also used to determine temporal developments and changes, it was tried to determine the similarities and differences between the texts of *Dîvânu Lugâti't-Turk* in the *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) book and the texts in the translation books prepared by Besim Atalay.

The population of the research is *Dîvânu Lugâti't-Turk* texts. The *Dîvânu Lugâti't-Turk* texts used in the *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) were also determined as the study area.

The research was limited to twelve pieces under the title of *Beyitler* from *Dîvânu Lugâti't-Turk*, eight arguments under the title of *Savlardan Numuneler*, and the translations of these texts in the book of *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926).

In the study, which was conducted with the single survey model, data on *Dîvânu Lugâti't-Turk* texts were accessed from primary sources. The research includes stages suitable for the documentary screening method, one of the data collection methods.

The research data obtained by documentary scanning model were analysed by content analysis method. The similarities and differences of the *Dîvânu Lugâti't-Turk* texts in the *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) book and the *Dîvânu Lugâti't-Turk Tercümesi* book prepared by Besim Atalay were determined.

Based on the research data, it has been determined that the gestures are used less in the writing of the texts in the *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) book. Differences were found in the spelling of the words “koçunkâr, erinç, hunter, teflûk, yufka, son, kapar, boşlaglansa” between the texts in *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) and their equivalents in *Divânu Lugâti't-Türk Tercümesi* prepared by Atalay.

It has been determined that the texts used in *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) have similar qualities in terms of spelling and translation between the texts used in the *Divânu Lugâti't-Türk Tercümesi* books prepared by Atalay, and in this respect, the *Divânu Lugâti't-Türk* texts used in *Türk Edebiyatı Numuneleri* (1926) are consistent.